

DR. NESZMÉLYI GYÖRGY*
Egyiptom mezőgazdaságának sajátos vonásai

SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE EGYPTIAN AGRICULTURE

This paper provides an insight to the main characteristics of the Egyptian agriculture as a growing and promising sector. Egypt faces grave difficulties due to the shortage of arable land and limited water resources which are coupled with the rapid growth of population and further social problems.

The Egyptian government launched large-scale investment projects which aim to increase the capacity of the domestic food sector, however from the major products, like wheat, meat, dairy products Egypt relies on considerable amount of import. This can be a promising basis for the Hungaro–Egyptian agricultural co-operation which looks back for over half century past and which can be extended – beyond simple trading with goods – to technological export, joint production and projects in the fields of research and education as well. The recent – and forthcoming – high level visits from both governments and bank and business sectors underline the fact that both sides have well recognized the possible benefits of the co-operation.

ÁLTALÁNOS ÁTTEKINTÉS

Az élelmiszergazdaság – a szénhidrogén-energiahordozó kitermelés/export és a turizmus mellett – Egyiptom nemzetgazdaságának egyik meghatározó ágazata. Ugyanakkor a valamivel több, mint egymillió négyzetkilométer területű országban igen kevés a megművelhető földterület, az is nagyrészt az országot Dél-Észak irányban átszelő Nílus folyó átlagosan 15–20 km széles part menti sávjában, valamint a folyó Földközi-tenger menti, 200 km széles deltatorkolata mentén helyezkedik el. A termőföld aránya mindössze 2,92%, az állandóan bevetett terület 0,5%-ra tehető (2005). Az ország területének fennmaradó 96,58%-a döntő részben terméketlen sivatag.

A gazdálkodás ősidőktől fogva nagymértékben függ a Nílustól, amelynek Egyiptom területén nincs mellékfolyója, csak mesterséges öntözőcsatornák ágaznak ki belőle és térnek vissza bele. Tavaszi áradását már az ókorban is nagy biztonsággal tudták előre jelezni. A Nílus (arabul: an-níl) a Föld két leghosszabb folyójának egyike (vitatott, hogy hosszabb-e a dél-amerikai Amazonasnál vagy sem). Hossza 6650 km, vízhozama 2830 m³/s, vízgyűjtő területe 3 400 000 km². A folyónak két fő forrása van, a Fehér-Nílus és a Kék-Nílus. Az utóbbiból származik a Nílus vízének többsége, azonban az előbbi a hosszabb. A Fehér-Nílus Közép-Afrikából ered, legtávolabbi forrása Ruandában található, innen folyik észak felé Tanzánián, a Viktória-tavon és Ugandán keresztül, mígnem a szudáni főváros, Kartúm közelében találkozik a Kék-Nílussal.

Az évente lerakott hordalék a tápanyag-utánpótlás trágyaszerepét töltötte be az ártéren. Az Asszuáni-gát megépítésével (1971) megszűnt az áradások hordaléklerakása, ugyanakkor a folyó vízellátása kiegyenlítetté vált a gát által létrehozott Nasszer-tó révén. A létesítménynek az ökológiai rendszerre gyakorolt hatása nem volt kedvező. Ugyanakkor jelentős, több százezer hektárnyi terület vált öntözhetővé Felső-Egyiptomban.

* Címzetes egyetemi tanár, Szent István Egyetem.

Egyiptom már hosszú ideje vitában áll a Nílus felső folyásánál, illetve vízgyűjtő területéhez tartozó országokkal (Etiópia, Eritrea, Szudán, Uganda, Kenya, Tanzánia, Burundi, Ruanda és a Kongói Demokratikus Köztársaság) a folyó vízhozama megosztásának tekintetében. A vita lényege abban áll, hogy Egyiptom – növekvő lakossága, és a délkelet-mediterrán régióban ma már kézzelfogható módon érezhető klímaváltozás (fokozódó szárazság) miatt – egyre több vizet igényelne, viszont a részes országok többsége – amelyek maguk is hasonló problémákkal küzdenek – a vízhozam megosztása tekintetében egyenlő jogokat követelnek maguknak.

A lakosság folyamatos növekedése szükségessé tette és teszi a mai napig is a termőterületek további növelését. Erre többféle terv, illetve folyamatban lévő projekt is létezik. Közülük említést érdemel az 1997-ben megkezdődött ún. Toshka projekt, amelynek lényege, hogy a Nasszer-tó vizére alapozva, számos szivattyúállomással és egy, a sivatagba 320 km mélyen benyúló csatornarendszer segítségével további 200 ezer hektárral növelik a termőterület nagyságát Felső-Egyiptomban, hogy ott nagy mennyiségben termesszenek gyümölcsöt és zöldségfélét az arab, de az európai piacra is. [8] Az éghajlati tényezőknek köszönhetően ott a téli hónapokban is folytatódhat termesztés. Mindez nemcsak a megtermelhető élelmiszer-többlet, hanem új munkahelyek teremtése szempontjából is fontos. A túlnépesedéssel és jelentős munkanélküliséggel küszködő ország a projekt révén számos új települést hozott létre. A mezőgazdasággal foglalkozók vagy egyéni gazdálkodók, vagy szövetkezetbe tömörült földművesek (fellahok). A tulajdonviszonyok szempontjából máig meghatározó az 1952. évi földreform.

Egyiptom aktív lakosságának korábban jóval több, mint a fele foglalkozott mezőgazdasággal, ez mára jelentősen csökkent (27% – 2008).

A mezőgazdaságnak az egyiptomi nemzetgazdaság GDP-jében szereplő aránya azonban jóval elmarad a foglalkoztatási arányszámoktól. 2008-ban a mezőgazdaság az egyiptomi GDP 13,4%-át adta, míg az ipari ágazatok 37,8%-kal, a szolgáltatói szektor pedig 48,9%-kal részesedtek.

Az agrárszektor bevételi csaknem kizárólag a földművelésből származnak. Az állattenyésztés, a legelő- és takarmánytermelő területek erősen korlátozott volta miatt kevésbé számottevő.

Az árpa, a búza, a kukorica és a burgonya igen jó eredménnyel termelhető, míg a rizs és a gyapot hozama világviszonylatban is kiemelkedő. Jelentős zöldség-, illetve gyümölcs exportja (hagymából világviszonylatban is az elsők közt van), Európába irányuló agrárexportjában jelenleg a burgonya a legnagyobb volumenű (igaz, a vetőgumót viszont jórészt onnan importálja).

Gyapottermesztése (250–300 E tonna) mennyiségileg ma már háttérbe szorul a világranglistán, minőség szempontjából továbbra is őrzi első helyét.

Mindezek ellenére elmondható, hogy Egyiptomban a mezőgazdasági területek növelése, illetve a termelékenység javítására tett intézkedések hosszabb távon is képtelenek voltak és lesznek lépést tartani a népesség gyarapodásával (Az ország lakossága 2008-ban 81,7 millió fő volt). A gyors népességnövekedés azonban nemcsak az élelmiszerellátás terén okoz problémákat, hanem a társadalmi feszültségek egy része is erre vezethető vissza.

Egyiptom és az EU között a *mezőgazdasági és halászati termékekre* vonatkozó liberalizációs megállapodás aláírására 2009. október 28-án került sor. A megállapodás az egyiptomi törvényhozás ratifikációját követően léphet ténylegesen hatályba.

MAGYAR VONATKOZÁSOK

Magyarország és Egyiptom 1928-ban létesített diplomáciai kapcsolatokat egymással. Kairóban már ekkor ismert volt a magyar mezőgazdaság hírneve, hiszen már az 1920-as évek végén számos agrárszakember dolgozott hosszabb-rövidebb ideig Egyiptomban.

Külön említést érdemlő érdekesség, hogy a Kairói Mezőgazdasági Múzeumot – amelyet szintén a világ egyik legrégebbi ilyen múzeumaként tartanak nyilván – magyar mintára hozták létre. Kiemelt személyes szerepe volt ebben a budapesti Mezőgazdasági Múzeum egykori igazgatójának, ifj. PAIKERT ALAJOSNAK, akit 1929-ben maga I. FUAD egyiptomi király kért fel a kairói Mezőgazdasági Múzeum felállítására. Az 1938-ban megnyílt intézmény létrehozásánál számos további magyar szakember is bábáskodott, pl. MADOS (KOTZMANN) LÁSZLÓ. Az intézmény első két igazgatója is magyar volt. A múzeumban kiállított szobrok egy része szintén magyar alkotók (pl. ifj. VASTAGH GYÖRGY) műve. Korábbi köztársasági elnökünk kiállítást nyitott meg a múzeumban 1996. évi kairói látogatása során.

A II. világháborút, majd NASSZER elnök hatalomra kerülését (1952) követően, egészen a '80-as évekig számos egyiptomi projekten vettek részt magyar mérnökök, technikusok, sőt az 1980-as években mezőgazdasági pilóták is. Emellett sok egyiptomi agrárszakember szerzett Magyarországon diplomát, illetve tudományos fokozatot. Egyetemeink, főiskoláink több egyiptomi partnerintézménnyel ápolnak közös, részben üzleti alapon működő szakértői, ill. kutatói együttműködést. Emellett időnként diákok, illetve oktatók cseréjére is sor kerül. Ezek közül említést érdemel a Szent István Egyetem (Gödöllő) és az Aszjúti Egyetem, a Zagaziki Egyetem és a magánegyetemként működő Delta Akadémia között kialakult, illetve kialakulófélben lévő együttműködéses kapcsolata.

HOSZNI MUBARAK elnök 2009. októberi budapesti látogatása, valamint az ezzel egyidejűleg megalakult Magyar–Egyiptomi Üzleti Tanács égisze alatt folyó élénk gazdaságdiplomáciai „offenzíva” az élelmiszergazdasági kapcsolatok terén is számos új ötletet és kezdeményezést eredményezett. Ezek közül az egyik kiemelt fontosságú téma amelyről már konkrét tárgyalások is folynak a két ország üzletemberei között: magyar know-how átadásával tejjhasznú szarvasmarha-, illetve baromfityenyésztő telepek létesítése. De emellett egyiptomi részről érdeklődés tapasztalható a magyar gabonafélék, különösen a kukorica nemesítés terén való kutatóintézeti, esetleg termelési együttműködés iránt. Egyiptom 80 millió főt meghaladó lakossága jelentős búzafogyasztó (136 kg/fő). Az ország évente 6 millió tonna búzát importál, így elviekben szóba kerülhet a magyar búza egyiptomi exportja is.

A magyar–egyiptomi agrárkülkereskedelmi forgalom 2008-ban az összes termék körében 8,4 millió euró import volt (ebből 3 millió euró az élelmiszergazdasági termékek), az exportunk 175,2 millió eurót haladta meg (ebből az élelmiszergazdasági termékek 0,7 millió euró). Az élelmiszergazdaság aránya ekkor importban 36,4%, az export körében jóval csekélyebb, 0,4% volt. 2009 első tíz hónapjában a behozatal 1,1 millió euró volt, a bázishoz (2008. év azonos időszakához) képest csaknem 57%-kal csökkent. Ezen belül a legjelentősebb csökkenés a növényi termékek körében történt (1,1 millió euróval, mintegy 50%-kal), valamint az élelmiszerkészítmények, ital, dohány áruosztályban (csaknem 0,4 millió euróval, csaknem 90%-kal).

Az exportunk ebben az időszakban némi növekedést mutatott; 0,675 millió euróról 1,1 millió euróra nőtt, minden áruosztályban, ahol volt forgalom.

Külön említést érdemel, hogy a két főváros mezőgazdasági múzeuma között is megvan az együttműködés felújítására való szándék, így már a közeljövőben szakértők cseréjére, illetve közös kiadványok megjelentetésére kerül sor. Szimbolikus jelentősége volt annak is, hogy a 2010. február 8-9-i miniszterelnöki látogatás alkalmával Kairóban járt GRÁF JÓZSEF FVM miniszter és egyiptomi partnere, AMIN ABAZA mezőgazdasági miniszter között folyó szakmai konzultációra is e múzeum falai között került sor.

1. táblázat
Egyiptom legfontosabb hús agrártermékének termelési adatai (2007) [1]

Termék/termény	Érték [1000 USD]	Mennyiség [tonna]
1 Paradicsom	1 788 822	8 639 024
2 Rizs	1 392 410	6 876 830
3 Bivalytej	1 148 850	2 609 821
4 Búza	1 053 476	7 379 000
5 Szőlő	688 896	1 485 010
6 Tehéntej (friss, teljes)	585 068	3 187 317
7 Burgonya	364 142	2 760 460
8 Datolya	354 221	1 313 696
9 Gyapot	335 492	* 222 000
10 Narancs	316 332	2 054 626
11 Cukornád	304 903	17 014 272
12 Cukorrépa	246 638	5 458 210
13 Hagyma, száraz	193 504	1 485 933
14 Tojás	177 129	** 240 000
15 Görögdinnye	169 960	1 912 991
16 Zöld- és fűszerpaprika	163 917	** 475 000
17 Padlizsán	160 840	1 160 621
18 Olíva	159 085	** 318 000
19 Alma	156 534	557 944
20 Mandarin	149 443	748 395

* Nem hivatalos számadat.

** FAO-becslés.

2. táblázat
Termésátlagok és termőterület 2006. évben*

Termény	t/ha	1000 ha	Termény	t/ha	1000 ha
Búza	6,4	1 302,0	Cukorrépa	49,9	78,5
Rizs	10,0	672,0	Gyapot	2,6	226,8
Kukorica	9,5	714,0	Paradicsom	39,0	224,3
Árpa	3,1	46,2	Citrusfélék (narancs)	24,1	100,8
Csicseriborsó	2,0	6,3	Szőlő	23,1	71,4
Szója	2,9	7,6	Burgonya	25,0	92,4
Napraforgó	2,4	14,7	Hagyma	30,2	33,6
Földimogyoró	3,3	54,6	Fokhagyma	22,6	7,1
Szezám	1,3	30,7			
Cukornád	121,3	136,9			

* [7] 64-65 pp. táblázatai nyomán.

3. táblázat
Egyiptom 20 legfontosabb agrár-exportterméke (2007) [1]

Termék, termény	Érték [1000 USD]	Mennyiség [tonna]
1 Rizs (őrölt)	379 958	1 123 494
2 Gyapot	152 969	128 335
3 Burgonya	108 092	389 698
4 Narancs	99 143	271 551
5 Szőlő	59 688	53 697
6 Melasz	51 343	385 202
7 Finomított cukor	49 867	227 331
8 Szárított gyümölcs	40 469	20 673
9 Hagyma, száraz	36 086	201 235
10 Fagyasztott zöldség	34 407	37 844
11 Sajt (tehéntejből)	32 507	19 083
12 Bab, száraz	29 510	44 915
13 Rizs, tört	21 935	98 770
14 Zöldbab	18 621	28 530
15 Egyéb gyümölcskészítmény	16 170	17 381
16 Fagyasztott burgonya	15 823	31 100
17 Friss gyümölcs	13 328	24 437
18 Tea	13 116	1 962
19 Gyümölcslé	12 895	19 802
20 Édességek	12 325	14 109

4. táblázat
Az Egyiptom által importált 20 legfontosabb agrártermék (2007) [1]

Termék, termény	Érték [1000 USD]	Mennyiség [tonna]
1 Búza	1 566 617	5 911 036
2 Kukorica	940 096	4 473 702
3 Marha- és borjúhús (kicsontozott)	489 211	253 358
4 Szója	427 606	1 136 186
5 Dohány (feldolgozatlan)	172 640	69 436
6 Pálmaolaj	131 643	260 667
7 Napraforgóolaj	111 787	150 803
8 Lóbab, nagy szemű disznóbab	109 031	301 433
9 Nyerscukor, centrifugált	92 452	308 997
10 Szójapogácsa	84 828	291 953
11 Glutén-takarmány és liszt	81 089	171 724
12 Szarvasmarha belsőség (étkezési)	70 330	82 005
13 Szójaolaj	69 850	95 885
14 Gyapot	69 772	* 22 739
15 Burgonya	60 889	69 227
16 Dohányáru	58 366	5 789
17 Lencse	52 032	84 463
18 Tejpor, főlözött	44 406	18 086
19 Finomított cukor	42 679	123 441
20 Vaj (tehéntejből)	39 429	18 858

* *Becsült adat.*

5. táblázat
A magyar–egyiptomi élelmiszer-gazdasági forgalom alakulása (1000 EUR) [2]

	2005	2006	2007	2008	2009
Import	1904	2157	3130	3050	1396
Export	1251	1601	2006	716	1213
Egyenleg	-653	-556	-1124	-2334	-183

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] FAO statisztikai adatok.
- [2] Az élelmiszergazdaság külkereskedelme. Agrárgazdasági Kutató Intézet, <https://www.aki.gov.hu/> (a vonatkozó évkönyvek).
- [3] FVM tájékoztató anyagok.
- [4] Feró Zita: A turizmus hatása Egyiptom gazdaságára (szakdolgozat) Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Kar, 2004.
- [5] A Kairói Mezőgazdasági Múzeum angol és arab nyelvű kiadványai.
- [6] Egyiptomi óriásberuházás: sivatagból földi paradicsom. <http://www.origo.hu/tudomany/technika/20030121toskaterv.html>.
- [7] Food Crisis and Population Status in Egypt; The Egyptian Cabinet Information and Decision Support Center & United Nations Population Fund, Cairo, 2009. szeptember.
- [8] Toshka Project - Mubarak Pumping Station / Sheikh Zayed Canal, Egypt. <http://www.water-technology.net/projects/mubarak/>